

Ceza Sömürgesi'nde Hapishanenin Doğuşu

Aydın Furkan KAYNAK¹

Özet

Ceza hukuku tarihinin belirli bir noktasında Avrupa'da, o dönemki gelişmelere tamamen aykırı bir yaptırım türü, yeni bir ceza kurumuyla doğdu: Hapis cezası ve hapishane kurumu. Daha önceki dönemlerde asli ceza vasfını kazanmamış olan bu yaptırım türü, dönemin özgün şartlarının yardımıyla önce Avrupa'da, ardından bütün dünyada dönüşüm gerçekleştirerek ceza kanunlarındaki temel yaptırım türü olmayı başardı.

Eserlerinde hukuka, özellikle de ceza hukukuna yer veren Kafka, "Ceza Sömürgesi" isimli öyküsünde on iki saat kesintisiz çalışabilen bir işkence aletinin kullanıldığı bir sömürge adasını konu edinmiştir. İlkel toplumlardaki uygulamaya benzer bir şekilde, ihlal edilen kuralı, suçlunun vücuduna kazımak için icat edilmiş olan bu aletin hükümlerliği, öykünün geçtiği dönemde artık sona ermek üzere. Adaya gelen gözlemciyle birlikte bu değişimi ve değişime direnen infaz görevlisinin itirazlarını okuyoruz. Söz konusu eser, Foucault'nun çalışmalarıyla değerlendirilmeye müsait olup ayrıca ceza hukuku felsefesi üzerine söyledikleriyle güncelliğini her zaman koruyacak bir eserdir. Bu çalışmada, Foucault'nun hapis cezasının gelişimi hakkındaki açıklamaları, Kafka'nın yazmış olduğu öykü bağlamında değerlendirilecektir.

Hapis cezası, on dokuzuncu yüzyıl başında Avrupa ülkelerinin ceza sistemleri için öngörülen ceza reformunda yer verilen bir yaptırım türü değildir. Buna rağmen çok kısa bir süre içinde, öngörülen yaptırımların yerine geçerek başat bir yaptırım türü haline gelmiştir. Bedensel cezaların mutlak üstünlüğü on sekizinci yüzyılın sonuna kadar devam etse de on sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başında gerçekleştirilen hukuk ve ceza sistemi reformuyla yeni bir anlayış doğmuştur. Foucault, bunun altında yatan nedenin zihniyet değişimi olduğunu savunur. Ona göre on dokuzuncu yüzyıl ile bütün ceza usulü bir denetim sistemi haline gelmiştir.

Avrupa'nın değişmekte olduğu bir dönemde yaşayan Kafka, "Ceza Sömürgesi" isimli öyküsünde bu değişikliği, yaptırımların değişmekte olduğu bir adayı resmederek anlatmıştır. Adaya gelen yeni komutanın yansıttığı zihniyet değişikliği, eski komutanın -bir yandan da eski Avrupa'nın- zihniyetiyle çatışmaktadır. Çalışmada bu çatışma üzerinde durulacaktır. Çalışma, zihniyet değişikliğinin hukuk kurallarına yansıdığı ölçüde edebiyata da yansıdığını, hukuk-hayat-edebiyat arasındaki bağlantının önemli olduğunu iddia etmektedir. Foucault'nun ceza sistemindeki değişikliği formüle etmesinden önce edebiyat alanında Kafka'nın

¹ Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: af_kaynak@hotmail.com

zihniyet değişikliğini konu alması, bunu öyküleştirilmesi hukukun edebiyat eserlerinden, yazıldıkları dönemin zihniyetine dair fikir edinmede faydalanmasının önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada bu bağlantı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: M. Foucault, hapis cezası, F. Kafka, Ceza Sömürgesi, yeni yaptırım türü

GİRİŞ

“*Subay, inceleme gezisine çıkmış konuğuna, ‘Hiç alışılmadık bir aygıttır’ dedi.*”² Franz Kafka'nın “Ceza Sömürgesi” isimli öyküsünün esas kahramanı olan bu alışılmadık aygıt, idam cezalarının infazında kullanılmaktadır. İdam cezasının infazından önce en ince detayına kadar planlanmış bir düzenek sayesinde mahkûma işkence edilmekte; aşağıda detaylıca açıklanacak sistemle mahkûmun vücuduna işlediği suç kazınmaktadır. Kafka'nın öyküsü, yapılması planlanan bir infaza katılan konukla infazla görevli olan subay arasındaki sohbetle başlamaktadır.

Henüz ilk paragraftan, bu aygıtın, ceza sömürgesindeki insanlar tarafından yalnızlığa mahkûm edildiğini öğreniriz. Konuk ve görev icabı orada olan subay ve asker dışında, infazı izlemeye kimse gelmemiştir. İzleyiciler dışında, aygıtın çalışmasını sağlayacak diğer görevliler de bulunmamaktadır; öyle ki “*bir teknisyenin yapması gereken işi*” subay, büyük bir istekle kendisi yapmaktadır.

Aygıt, çalışır duruma getirildikten sonra, subay ile konuk konuşma fırsatı bulurlar. Subay, aygıtın ve temsil ettiği ceza sisteminin büyük bir fanatığı olarak, aygıtı ve çalışma prensibini açıklamaya başlar: “*Üç parçadan*

2 Franz KAFKA, “Ceza Sömürgesi”, *Ceza Sömürgesi ve Hukuk Öyküleri* içinde, (Çev. Yekta Majiskül), Altıkırkbeş Yayın, İstanbul 2011, s. 7.

*oluşturduğunu görüyorsunuz, zaman içinde, her üç parçaya da halk arasında adlar uydurulmuş. Altakinin adı yatak, aradaki kazıyıcı, şu hareketli olup inen çıkanın adı da tırmık.*³ Üç parçalı mekanizma, mahkûmun yatağa yüzükoyun yatırılıp kayışlarla bağlanması- nın ardından başlatılmaktadır. Bir güç kaynağına bağlı olan yatak, mahkûm bağlandıktan sonra harekete geçirilir. Yatak ve tırmık büyük bir ahenk içinde çalışarak yargılama sonucu, asıl infazı gerçekleştirirler. Tırmık, üzerinde küçük iğnelerin olduğu parçadır. Yatağa çıplak bir şekilde yüzükoyun olarak bağlanan mahkûmun vücudu üzerinde çalışarak infazı gerçekleştirmeyi görevini üstlenen ana mekanizmadır. İnfaz ise çiğnediği kuralın mahkûmun sırtına tırmıkla yazılmasıdır. Tırmık, sivri uçlarını titreştirerek mahkûmun gövdesine batar, mahkûmun gövdesi de yatakla birlikte titreşir. Tırmık, bir yandan mahkûmun cezasını, vücuduna işlerken diğer yandan kazıma işi esnasında ortaya çıkan kanı temizler ve yazıyı görünür kılar. Bu işlem, mahkûmun vücudunun döndürülerek devam eder ve toplamda on iki saat süreyle yazı giderek daha derinlere kazınır. “On iki saatin sonunda tırmık iğnele-

*riyle mahkûmun gövdesini kavrar ve kaldırıp çukura atar. İnfaz sona ermiştir artık.”*⁴ Bu ceza sömürgesinde sırtlarına suçları yazılan suçlular, ihlal ettikleri kuralı, ölmeden biraz önce öğrenmektedirler. Hapis cezası, ceza sömürgesinde bir seçenek değildir; tıpkı Ortaçağ Avrupası’nda olduğu gibi.

Hapishane, Ortaçağ’a tamamen yabancı bir kurumdur. Bu nedenle Ortaçağ toplumlarında modern anlamda hapis cezası ve hapishane kurumunun varlığından bahsedemeyiz.⁵ Ortaçağ toplumu, uzun süreli hapis cezalarını karşılayabilecek ekonomik ve fiziksel olanaklardan yoksun olduğu için hapis cezasının yerine icrası görece çok daha kolay olan bedensel cezalarla idam cezalarını tercih etmiştir.⁶ Kafka’nın öyküsündeki ceza sömürgesinde de işler Ortaçağ’dakine benzer bir şekilde yürümektedir. Öyküde, tarihe ilişkin bir saptamaya rastlanmasa da öykünün cezalandırma sistemlerinin değişmekte olduğunu bir dönemde geçtiğini öngörmek güç değildir. Çünkü icrası kolay olan bedensel cezaların infazında uzmanlaşmaya gidilmiş, yalnızca bu işe hasredilmiş özel bir aygıt icat edilmiştir. Bir süredir kullanılmakta olduğunu anladığımız ay-

3 KAFKA, *Ceza Sömürgesi*, s. 9.

4 KAFKA, *Ceza Sömürgesi*, s. 20.

5 Michel FOUCAULT, “Büyük Kapatılma”, *Büyük Kapatılma* içinde (Çev. Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015, s. 105.

6 Mitchel P. ROTH, *Göze Göz, Suç ve Cezanın Küresel Tarihi* içinde, (Çev. Barışhan Erdoğan), Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 196.

gıt, başlangıçtaki seyirlik özelliğini kaybetmiş; hatta sistemdeki yeri sorgulanır hale gelmiş, kendi haline (çürümeye, dökülmeye) bırakılmıştır. Bu açıdan aygıtın başına gelenlerin Avrupa'nın cezalandırma tarihinin akışıyla paralel olduğu söylenebilir. Nitekim Ortaçağ'ın yaptırım uygulamalarına bakıldığında da benzerlikler görülecektir. Ortaçağ Avrupası'nda yaptırımlar büyük oranda bedensel cezalara dayanmaktayken bu süreçte bedene çekirtilen acı giderek artırılmış ve bedensel cezanın son noktası olan idam cezası da giderek yaygınlaşıp vahşileşmiştir. Üstelik cezalar, çoğunlukla halkın da katılımın sağlandığı bir seyir gösterisine dönüştürülmüş, törensel bir eda ile gerçekleştirilmiştir. Dönem Avrupası uygulamalarında, idam cezası bir tiyatro şekline bürünmüş halde karşımıza çıkmaktadır. Bir seyir gösterisi olarak idamın izleyenlerde bir dehşet uyandırması istenerek, caydırıcılık sağlamak amaçlanmıştır. Üstelik bu amacı gerçekleştirmek için idam cezası tek başına yeterli görülmemiş, idamın uygulanmasının öncesinde suçluya Foucault'nun deyimiyle "azap çektirilmiştir."⁷ Kafka'nın kurgusal ceza sömürgesinde de durum Fouca-

ult'nun tarih anlatısıyla benzer şekilde işler görünmektedir. İleride görüleceği üzere, tıpkı öyküde olacağı gibi, belirli bir noktada bu anlayış terk edilmiş ve beden, ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır.⁸

Yeni anlayış, bedensel cezaların mutlak üstünlüğünün sona erdiği on sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başında gerçekleştirilen hukuk ve ceza sistemi reformuyla doğmuştur.⁹ Dönüşüm temelde, ceza yasasının önce teoride sonra da pratikte yeniden hazırlanmasıdır. Kafka'nın öyküsünde de bu dönüşümün kapıda olduğunu hissederiz. Öyküye daha sonra tekrar uğrayacağız, ancak şimdi bu dönüşümün Avrupa'da nasıl gerçekleştiğine bakmamız gerekiyor. Foucault öncelikle bu anlayış değişikliğinin tarihsel gelişimini takip ederek başat yaptırım haline gelen hapis cezasının nasıl birincil konumuna yerleştiğini araştırmıştır.

Foucault, bu dönüşümün temellerini Beccaria'da, Bentham'da, Brissot'da ve devrim dönemi birinci ve ikinci Fransız ceza yasalarını hazırlayan yasa koyucularda bulmuştur.¹⁰

7 Michel FOUCAULT, *Hapishanenin Doğuşu* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 2015, s. 39-41.

8 FOUCAULT, *Hapishanenin Doğuşu*, s. 39.

9 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 218.

10 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 219. Panoptikon fikrinin mucidi olarak modern hapishaneyi mümkün kılan Bentham'ı diğer isimlerden farklı bir noktaya koymak gerekebilir. Nitekim Beccaria, dönemin henüz yeni bir cezalandırma sistemi olan hapis cezasının önemini fark etmiş, bu cezanın cezalandırmanın amacını sağlayabilecek cezalandırma tipi olduğunu belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Jeremy BENTHAM, *Ahlak ve Yasama İlkeleri* (çev. Ömer Saruhanhoğlu, Uğur Kaşif Boyacı), Litera Yayıncılık, İstanbul 2017.

Ona göre, bu isimler öncelikle cezalandırmanın temel ilkesini tanımlayarak yasa ihlalinin ahlaki ya da dinsel hatayla hiç ilişkisinin olmadığını altını çizmiştir.¹¹ İhlalin olması için öncelikle siyasi bir iktidarın, bir yasanın olması ve bu yasanın formüle edilmiş olması gerekir. Suç ya da cezai ihlal, siyasi iktidarın yasama kanadı tarafından bir toplumun içinde özellikle oluşturulan medeni yasadan kopmadır. Bu teorisyenlere göre ancak yasa tarafından kınanacak davranışlar olarak tanımlanan davranışlar cezalandırılabilir.¹²

İkinci ilke, bir ceza yasasının, sadece toplum için yararlı olan şeyi temsil etmesi gerekliliğidir. Reform düşünceleri, iyi yasaların olabilmesi için siyasi iktidar tarafından formüle edilen ve hukuk sistemi içerisinde yer alan yasaların, doğal yasayı, dinsel yasayı ya da ahlaki yasayı yeniden yazmaktan kaçınması gerektiğini kabul etmişlerdir.¹³ Buradan anlaşılacağı üzere siyasal

iktidar tarafından yasa; hukuk sistemi içerisinde anlam teşkil edecek şekilde, hukuk dışı atıflar kullanılmadan formüle edilmelidir.

Bu iki ilkenin sonucu olan üçüncü ilkede ise yazarlar, suçun açık ve basit bir tanımı olması gerektiğini ifade eder. Suç, tüm topluma yapılmış bir haksızlık, tüm toplum için bir rahatsızlıktır. Reform yazarlarına göre suç, toplumsal bir zarardır.¹⁴ Yeni bir suç tanımı, beraberinde yeni bir suçlu tanımını da getirir: Artık suçlu, topluma zarar veren, toplumu karıştıran kişidir. Suçlu, iç düşmandır.¹⁵ Değişen tanımlar, artık eski tür cezalandırmanın yerini yeni bir tür cezalandırmanın almasını gerektirir. Reform yazarlarına göre, suçun hata ile doğal, ilahi, dinsel hukukla ilişkisinin kesilmesi, ceza yasasının bir intikam ya da bir günahın kefareti istemeyeceği anlamına gelir. Onlara göre ceza yasası öyle olmalıdır ki bireyin topluma verdiği zarar silinebilmelidir; eğer bu mümkün değil-

11 Örneğin Beccaria yasaların, birbirlerinden bağımsız ve ayrı yaşayan insanların toplum halinde yaşamalarını, birleşmelerini sağlayan koşulları belirlediğini söyler. Bu ifade de dine ya da ahlaka bir atıf olmadığı açıktır. Cesare BECCARIA, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (Çev. Sami Selçuk), İmge Kitabevi, Ankara 2014, 4. Baskı, s. 25.

12 BECCARIA, s. 31; FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 219.

13 Beccaria, suçların ağırlıklarını işlenen günahın ağırlığına göre ölçme düşüncesini tutarsız, temelsiz ve insan ile Tanrı arasındaki ilişkiyi anlamamış kişilerin önerceği bir yöntem olarak görmektedir; BECCARIA, s. 52-53. FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 219.

14 Nitekim Beccaria, suçların gerçek ağırlık ölçüsünün söz konusu suçun topluma verdiği zararın ölçüsüyle belirlenebileceğini savunur, bkz. BECCARIA, s. 55. FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 219.

15 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 219-220. Suçlunun toplum düşmanı olma düşüncesinin köklerini J. J. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi'nde görebiliriz. Detaylı bilgi için bkz. ROUSSEAU, J. J., *Toplum Sözleşmesi* (Çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 31-34.

se, zararın söz konusu birey ya da bir başkası tarafından tekrarlanamaması gerekir. O halde ceza yasası ya zararı telafi etmeli ya da zararın tekrar ortaya çıkmasını engellemelidir.¹⁶ On sekizinci yüzyılın sonunda ortaya çıkan yeni ceza hukuku düşüncesi, aslında bir idealin peşindedir: Toplumunu korumak, evrensel akla uygun cezalandırmak.¹⁷ Cezanın bireyi eğitebileceği inancı, o dönemde ortaya çıkmıştır.

Bütün bunların ışığında reform yazarlarına göre, bu amacı sağlayacak dört tür ceza ortaya çıkar. Bu cezalardan ilki, ihraç, yani sürgündür.¹⁸ İkinci tür ceza, suç işleyen bireyin bulunduğu yerde dışlanması, utanç, kamusal skandaldır.¹⁹ Üçüncü ceza, suç neticesinde ortaya çıkan toplumsal zararın telafi edilmesidir, zorunlu çalışmadır.²⁰ Son olarak dördüncü tür ceza, suç neticesinde ortaya çıkan zararın tekrar meydana gelmesini önlemek amacıyla suç işleyen kişinin ya da başkalarının suçu yeniden işleme arzularını engellemektir, kısasa kısastır.²¹

O halde reform yazarlarının önerdiği ceza sistemi, teoride ihraç (sürgün), zorunlu çalışma, utanç (kamusal skandal, aşağılama) ve kısasa kısas cezala-

rından müteşekkildir. Peki, teoride bu şekilde planlanan yeni ceza sistemi, pratiğe nasıl yansımıştır?

Pratik, teoriden farklı ilerlemiş ve 1800'lerde, gelişme halindeki sanayi toplumları, birkaç yıl önce tasarlanmış olan ceza sisteminden farklı bir ceza sistemi yaklaşımını hayata geçirmişlerdir. Bu yaklaşım ile yeni ceza sisteminin önerdiği dört yaptırımdan hızlıca uzaklaşmıştır. Yukarıda anlatılan dört tür cezadan yalnızca sürgün, hukuk sistemlerinde kendisine yer bulabilmiştir, o da sınırlı bir süre için. Yeni ceza sistemini savunan yazarların öngördüğü dört yaptırım türü karşısında yeni bir yaptırım türü, hızlı ve mutlak bir zafer kazanmıştır. Bu yeni yaptırım türü hapis cezasıdır. Peki, reform yazarlarının planlarına dahil etmeyi düşünmedikleri hapis cezası, nasıl olmuştur da çok kısa bir süre içerisinde başat cezalandırma yöntemi haline gelmiştir? Yaptırımlarda öngörülen değişim, nasıl olup da öngörülenin dışında, farklı bir cezalandırma yönteminin egemen olmasıyla sonuçlanmıştır? Foucault da bu sorgulamayı yapmıştır.

Foucault'ya göre bu değişimin sebebi, bir zihniyet değişimidir. Yeni

16 BECCARIA, s. 69-70. Ayrıca bkz. FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 220.

17 Işık ERGÜDEN, *Hapishane Çağı Kapatılan İnsan*, Versus Kitap, İstanbul 2007, s. 23.

18 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 220.

19 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 220-221.

20 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 220.

21 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 221.

ceza sistemini öneren isimler, toplumsal faydayı ön planda tutmakta ve ceza sisteminin toplumu savunmasını beklemektedirler. Suçu toplumsal bir zarar olarak gören bu isimlerin belirlediği temel ilke de sarih bir yasa ve yasa ihlali olmadan cezalandırmanın da olmayacağıdır.²² Foucault, on dokuzuncu yüzyıl ile bütün ceza usulünün ise bir denetim haline geldiğini belirtir. Bu dönemde ceza sistemi, bireylerin yaptıkları şeyin değil, yapabilecekleri şeyin, yapmaya muktedir oldukları şeyin, yapmaya yükümlü oldukları şeyin ve pek yakında yapacakları şeyin denetimini konu edinmeye başlamıştır.²³ Böylece tehlikelilik kavramı ortaya çıkmış, bireylerin suç işlemelerinden önce denetlenmesi fikri kuvvetlenmiştir. Bu fikir beraberinde, bireylerin gözetlenmesi ve ıslah edilmesi gerekliliğini getirmiş ve böylece on dokuzuncu yüzyılda, hukuk kurumları etrafında ve bireylerin tehlikelilikleri düzeyinde denetlenmesi işlevini üstlenmesini sağlamak için, bireyleri kuşatacak bir dizi dev kurum gelişmiştir: Okul, hastane, tımarhane, polis.²⁴ Hapishane de bu kurumlardan biridir. Foucault'ya göre, hapishane kurumu, "ıslah etmek için hapsedmek" fikriyle birlikte gelişmiştir.

Soru açıktır: "*Bireylere, davranışlarına ve potansiyel üzerine kurulu ve onları ıslah etme işlevi taşıyan tamamen farklı bir ceza pratiği, nasıl olmuş da Beccaria'nın çok büyük dersini unutturabilmiş, uzaklaştırmış ve sonunda da boğabilmiştir?*"²⁵ Foucault'ya göre sorunun cevabı, üretimin üstlendiği yeni biçimde bulunabilir. On sekizinci yüzyılda giderek ivme kazanan kapitalizm, yeni bir üretim biçimine bağlı yeni bir zenginlik biçimi de getirmiştir. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda esas olarak toprak üzerinden tanımlanan zenginlik, on sekizinci yüzyılda, artık yeni bir zenginlik biçimi ortaya çıkmıştır: Mallara, stoklara, makinelere, atölyelere, hammaddelere, gönderilecek mallara yapılan yatırım.²⁶ Üstelik kapitalizm, bir önceki dönemin aksine, zenginlik ile zenginliği sağlayan araçlar arasındaki mesafeyi de kaldırmıştır. Kapitalizmin getirdiği yeni üretim biçimi olan fabrikada üretim, üretimin yapıldığı yer ile serveti aynı mekâna yerleştirir. Fabrikanın kendisi, yeni zenginliğin hem ürünü hem de bir bakıma üreticisidir. Bununla beraber yeni bir tehlike doğar: Stoklardan, hammaddelerden, ithal mallarından, makinelerden, atölyelerden ibaret bu yeni servetin doğrudan

22 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 222.

23 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 223.

24 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 223.

25 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 234.

26 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 235.

tahribatı. Yoksullardan, işsizlerden, çalışmayanlardan oluşan bu nüfusun şimdi servetle, zenginlikle doğrudan, fiziksel bir teması olmuştur. Örneğin on sekizinci yüzyılda İngiltere'de gemilerin soyulması, mağazaların ve depoların talanı, atölyelerdeki tahribat yaygınlaşmıştır.²⁷

İşte Foucault'ya göre on sekizinci yüzyıl sonunda yeni toplumsal denetimleri gerekli kılan şey, sanayi ve tarım zenginliğinin mekânsal ve toplumsal yeni dağılımıdır.²⁸ Hapis cezası ve hapishane kurumu da yeni gelişen zenginliğe yönelik tehdidi engellemeyi amaçlayan özel bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurumun ceza sistemlerinde bu kadar kısa sürede birincil öge haline gelmesindeki başarısının sebebi de bu denetim ihtiyacıdır. Hapishaneler nüfusun bir bölümünü tehlikeli bularak elemeye imkân tanımış;²⁹ geliştirdiği uygulamalar ile de yeni gelişen üretim biçiminin ihtiyaç duyabileceği iş gücünü, herhangi bir sorunla karşılaşmayacağından emin bir şekilde hazırda bekletmeyi planlamıştır. Mahkûmun bedeni artık, çalışan bedene dönüşmeye aday olmuş, Ortaçağ'ın bedeni hedef alan cezaları, bedenler faydalı hale geldiği için çağ-

dışı görülmeye başlanmış; bedenin kontrolü, bedenin imhasına karşı galip gelmiştir. Hapishaneler, üretim biçimine dahil edilebilecek bedenlerin eski ceza sisteminin acımasızlığından korunabileceği kurumlar olmuştur.³⁰

Kafka, elbette, Foucault'nun bu açıklamalarından haberdar değildi. Ancak belki bir önsezi, belki de yaşadığı dönemi iyi yorumlaması sayesinde, öyküsünün satır aralarında bu değişikliği işlemiştir. Hatta, bu değişikliğin olası gerilimlerini merkeze alarak Foucault'nun atmadığı bir adım atmıştır. Gerçekten de Foucault'nun analizine bakıldığında, bu geçişin çok hızlı ve direnişle pek karşılaşılmadan gerçekleştiği okunacaktır. Kafka ise öyküsünde, böylesi bir değişikliğin muhtemelen bir direnişe sebep olacağını düşünmektedir. Nitekim ceza sömürgesinin bulunduğu adada da cılız da olsa bir direniş vardır. Eski komutan döneminden kalan subay, değişmekte olduğunu gördüğü sistemin son neferi olduğunun farkındadır: “*Eski kumandan zamanında, adamız, yöntemlerimizin taraftarlarıyla doluydu; eski kumandanın karşısındakini ikna yeteneği bende de yok değil ama onun gücü bende yok işte... Zamanı yitirme-*

27 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 235.

28 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 236.

29 FOUCAULT, *Büyük Kapatılma*, s. 105.

30 Stefano CATUCCI, “The Prison Beyond Its Theory Between Michel Foucault's Militancy and Thought”, *Prison, Architecture and Humans* içinde (Editörler: Elisabeth FRANNSON, Francesca GIOFRE, Berit JOHNSEN), Cappelen Damm Akademisk, Oslo 2018, s. 335.

mek gerek. Yargılama yetkimi elimden almak için çalışmalar kumandanlıkta sürüyor, bu toplantılara çağrılmıyorum bile; sizin şu ziyaretinizi bile çok manidar buluyorum, kendileri buraya gelemeyecek kadar korkak olanlar sizin gibi bir yabancıyı öne sürüyorlar.”³¹ Bu nedenle, dışarıdan gelen bir gözlemci olarak gördüğü konunun yardımını istemektedir: “Bana karşı harekete geçecek kadar güce sahip ama buna henüz kalkışmıyor; nedir, beni sizin gibi bir yabancıнын yargılamasını istiyor.”³²

Artık eski bir dönemin insanı olan subay, kendisine karşı harekete geçtiklerini düşündüğü kişilere karşı bir plan yapmıştır. Ancak bu plan, konuk tarafından reddedilecek; subay ise eski düzenin bir simgesi olan infaz aygıtının yıkılışını görmektense aygıt eliyle kendi hayatına son verecektir. Desteklediği düzenin yıkıldığını görmektense o düzenin simgesiyle beraber yok olacak, aygıt parçalanırken o da ölecektir. Öykü içerisinde görece uzun yer verilen son kısımda, aygıtla beraber subayın da öldüğünü okuduğumuz o sayfalarda, aynı zamanda bir dönemin kapanıp yeni bir dönemin açıldığını da okuruz.

Hukukla edebiyat arasında, her iki alanda da yer alan, her iki alan üzerine de düşünmüş olan Kafka, Ceza Sömür-

gesi’nde de modern zamanlardan önceki bir cezalandırma sistemini konu edinmiştir. Sayfalarca yapılmış çizimlerle, en ince ayrıntısına kadar üzerine düşünülerek inşa edilmiş bir infaz aygıtının son zamanlarını anlatırken esasında toplumdaki değişimi işlemiştir. Bu öyküde, hukukun edebiyatla olan bağını görebileceğimiz gibi onun toplumsal hayatla olan bağını da görebiliriz. Bir edebiyat eserinin, hukuki meseleleri apaçık, karanlıkta hiçbir yanı kalmaksızın açıklaması belki zordur. Ancak bir kuramın aydınlatılmasında, kuramın üzerine düşünülmesinde yardımcı olmak açısından edebiyat önemlidir. Kafka, “Ceza Sömürgesi”nde bunu göstermekte, hukuki bir değişimi öyküsünde işleyerek konunun, okur nezdindeki olası gölgelerine ışık tutmaktadır.

31 KAFKA, *Ceza Sömürgesi*, s. 23-24.

32 KAFKA, *Ceza Sömürgesi*, s. 26.

KAYNAKÇA

- BECCARIA, Cesare, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (Çev. Sami Selçuk), İmge Kitabevi, Ankara 2014, 4. Baskı.
- BENTHAM, Jeremy, *Ahlak ve Yasama İlkeleri* (Çev. Ömer Saruhanlıoğlu, Uğur Kaşif Boyacı), Litera Yayıncılık, İstanbul 2017.
- CATUCCI, Stefano, “The Prison Beyond Its Theory Between Michel Foucault’s Militancy and Thought”, *Prison, Architecture and Humans* içinde, (Editörler: Elisabeth FRANNSON, Francesca GIOFRE, Berit JOHNSEN), Cappelen Damm Akademisk, Oslo 2018.
- ERGÜDEN, Işık, *Hapishane Çağı Kapatılan İnsan*, Versus Kitap, İstanbul 2007.
- FOUCAULT, Michel, “Büyük Kapatılma”, *Büyük Kapatılma* içinde, (Çev. Işık Ergüden) Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015.
- FOUCAULT, Michel, “Hakikat ve Hukuksal Biçimler” (Çev. Işık Ergüden), *Büyük Kapatılma* içinde, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015.
- FOUCAULT, Michel, *Hapishanenin Doğuşu* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 2015.
- ROTH, Mitchel P., *Göze Göz, Suç ve Cezanın Küresel Tarihi* (Çev. Barışhan Erdoğan), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- ROUSSEAU, J. J., *Toplum Sözleşmesi* (Çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.